ISSN 1817-7883 eISSN 2522-9354

DOI: 10.31393/reports-vnmedical-2021-25(3)-24
УДК: 616.89-008.444.9:159.942]-053.6:316.362.1-055.52/.62

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОВІДНОСИН МАТЕРІВ ТА ЇХ ДІТЕЙ 15-18 РОКІВ ПІД ЧАС ПСИХО-ЕМОЦІЙНИХ СПАЛАХІВ

Горбань Н. Є.[1], Бондаренко Н. Ю.[2], Лапікура О. В.[1], Неділько І. М.[3]
[1]ДУ "Інститут педіатрії, акушерства і гінекології імені академіка О. М. Лук'янової НАМН України" (вул. Платона Майбороди, 8, м. Київ, Україна, 04050),
[2]Національний медичний університет імені О. О. Богомольця (бульвар Тараса Шевченка, 13, м. Київ, Україна, 01601),
[3]Комунальний заклад вищої освіти Волинський медичний інститут Волинської обласної ради (вул. Лесі Українки, 2, м. Луцьк, Україна, 43016)

Відповідальний за листування:
e-mail: *ngorban@i.ua*

Статтю отримано 07 травня 2021 р.; прийнято до друку 17 червня 2021 р.

Анотація. *Мета дослідження - проаналізувати вплив реакції матері під час психо-емоційних спалахів їх дітей віком 15-18 років на розвиток підліткової агресії. Проаналізовані відповіді в анкетах учасників дослідження "Анкета матері підлітка 15-18 років", де були присутні змістовні відповіді на окремі питання блоку "Що Ви робите, коли у дитини виникають спалахи дратівливості або вона сильно сердиться, злиться?". У дослідженні взяли участь 864 підлітка віком 15-18 років (425 особи - група агресивних підлітків, 439 респондентів - група неагресивних). При аналізі враховували різницю в розподілі між агресивною та неагресивною групами під впливом певних факторів. Інформаційна база - міжнародна програма ELSPAC - український фрагмент "Сім'я і діти України". Статистична обробка інформації - Microsoft Office 2003, 2010, "IBM SPSS Statistics 20,0", "Microsoft Office Excel 2010". Різниця визначалась при p<0,05. Аналіз методів виховання дитини, що використовуються при спробах "загасити" емоційні спалахи у підлітків показав, що серед досліджених методів заспокоєння дитини виявилися такі, що позитивно впливають на її загальний психоемоційний стан - як-то дати викричатися (42,9% в агресивній групі та 57,1% в неагресивній групі); ті, які є нейтральними (не впливають), як, наприклад, заспокоєння та роз'яснення (63,6% та 36,4%, за групами відповідно); так і такі, котрі справляють негативний вплив - виганяти дитину (83,3% та 16,7%, відповідно); вступати у "перепалку", кричати на неї (71,8% та 28,2%, відповідно); залишати дитину на когось (65,6% та 34,4% відповідно), погрожувати дитині (75,0% і 25,0%, відповідно) чи бити її (81,4% та 18,6%, відповідно). Таким чином, встановлено, що опитані матері були рідко обізнані з виховними методами, які мають позитивний вплив, і навпаки, використовували незаспокійливі методи, що негативно впливали на психоемоційний стан підлітків.*

Ключові слова: *підлітки; психоемоційний стан; матері; агресія; взаємодія.*

Вступ

Нестабільна соціально-економічна ситуація сприяє зростанню порушень особистісного розвитку та поведінки підлітків [1, 2, 4, 5, 18]. На особливу увагу заслуговує не лише прогресуюча відчуженість, висока тривожність, духовна спустошеність сучасних дітей, але й також їхній цинізм, жорстокість [1, 15, 25, 28]. Порушення соціальної поведінки у молодіжному середовищі відображають соціальні проблеми суспільства.

Прояви девіантної поведінки часто пов'язують з негативними емоціями, мотивами і установками. Наявність даних факторів не завжди є обов'язковою умовою агресивних дій, однак вони відіграють важливу роль у становленні особистості та в поведінці підлітків [13, 16, 17, 26, 31]. Агресія може проявлятися як в стані повного спокою та байдужості, так і у емоційному збудженні. У віці 12-14 років у психологічному розвитку багатьох дітей наступає переломний момент [8, 14, 18, 29]. Це може проявлятись у грубості в поведінці, намаганні протистояти бажанням і вимогам дорослих, в ігноруванні зауважень, у замкненості. Підліткова криза є піком перехідного періоду від дитинства до дорослості. У цей час відбувається не лише фізичне дозрівання людини, але й інтенсивне формування особистості, моральних та інтелектуальних якостей [3, 10, 12, 23, 24].

Підлітковий вік визначають як дуже вразливий період у розвитку людини, оскільки чутливість психіки до зовнішніх впливів з боку соціального оточення (сім'я, школа, ровесники тощо) багаторазово підсилюється [9, 11, 27, 30]. У підлітковому віці існують періоди з високим та низьким рівнем прояву агресивної поведінки. Особливістю агресивної поведінки підлітків є залежність від групи ровесників, при цьому дорослі втрачають свій авторитет. Проявам агресії сприяють недоліки виховання не тільки у сім'ї чи школі, але й у засобах масової інформації [6, 19, 20, 21].

У міжособистісних відношеннях неминуче виникають труднощі та конфлікти. Зовнішніми проявами конфліктної поведінки дитини є агресія, роздратованість, негативізм, непослух, упертість тощо. За цими проявами часто виявляються різні причини [7, 18]. Кожний окремий прояв агресивної реакції зумовлений, зазвичай, складною взаємодією біологічних, фізіологічних, психологічних та соціальних детермінант [22]. Головними чинниками, що сприяють виникненню агресивних реакцій у підлітків, є низький рівень сформованості моральних уявлень, неадекватна самооцінка, емоційна нестабільність, високий рівень особистісної тривожності, низький рівень розвитку інтелекту, несформованість

навичок самоконтролю поведінки та функцій прогнозування її наслідків, низький рівень соціальної адаптації, несприятливий емоційний мікроклімат у родині тощо.

Мета дослідження - проаналізувати вплив реакції матерів під час психо-емоційних спалахів їх дітей віком 15-18 років на розвиток підліткової агресії.

Матеріали та методи

У роботі використані соціологічний та математико-статистичний методи дослідження. Проаналізовані відповіді в анкетах учасників дослідження "Анкета матері підлітка 15-18 років"; відібрано випадки, де були присутні змістовні відповіді на окремі питання блоку "Що Ви робите, коли у дитини виникають спалахи дратівливості або вона сильно сердиться, злиться?". Слід врахувати, що до підрахунку потрапили випадки, у яких матері відзначали наявність таких спалахів у підлітків, тобто розподіл між групами був зміщений у бік агресивної.

У дослідженні взяли участь 864 підлітка віком 15-18 років, які були розподілені на дві групи - 425 осіб, які склали групу агресивних підлітків та 439 підлітків, які увійшли до групи неагресивних. При аналізі враховувалась різниця в розподілі між агресивною та неагресивною групами під впливом певних факторів.

Інформаційна база - міжнародна програма ELSPAC - український фрагмент "Сім'я і діти України". Статистична обробка інформації - Microsoft Office 2003, 2010, "IBM SPSS Statistics 20,0", "Microsoft Office Excel 2010". Різниця визначалась при $p<0,05$.

Результати. Обговорення

У дослідженні проведений аналіз відповідей матерів на питання "*Що Ви робите, коли у дитини виникають спалахи дратівливості або вона сильно сердиться, злиться?*", яке мало декілька варіантів відповідей:

- "Ігнорую, даю можливість викричатися";
- "Виганяю дитину";
- "Заспокоюю дитину";
- "Вступаю у "перепалку", кричу на неї";
- "Залишаю дитину на когось";
- "Погрожую дитині";
- "Шльопаю або б'ю".

При аналізі відповідей, де матері ігнорували чи давали можливість викричатися дитині, встановлено, що в агресивній групі частка підлітків, яким часто дають можливість викричатися склала 42,9%, а в неагресивній групі - 57,1%; відповідь "іноді" та "ніколи" розподілялась майже однаково, складаючи в агресивній групі 68,8% та 68,1% випадків, а в неагресивній - 31,2% та 31,9% випадків відповідно (табл. 1).

Була також проаналізована відповідь на питання "*Що Ви робите, коли у дитини виникають спалахи дратівливості або вона сильно сердиться, злиться?*" де матері виганяли дитину, наприклад, в її спальню або на двір.

Як видно з наведеної таблиці 2, в агресивній групі частка підлітків, яких часто виганяли склала 83,3%, а в неагресивній групі - 16,7% випадків; відповідь "ніколи" в агресивній групі зареєстрована у 57,7%, а в неагресивній - у 42,1% випадках; трьохкратна різниця між групами зареєстрована для відповіді "інколи" (75,4% в агресивній групі проти 24,6% серед неагресивних підлітків, відповідно), що має статистичну різницю ($p=0,042$) (табл. 2).

Нами проаналізована відповідь на питання "*Що Ви робите, коли у дитини виникають спалахи дратівливості або вона сильно сердиться, злиться?*", де матері заспокоювали дитину (табл. 3).

З нижче наведеної таблиці 3 видно, що в агресивній групі підлітків, яких часто заспокоювали було 63,6%, в неагресивній групі - 36,4%; відповідь "ніколи" в агресивній групі мала місце у 62,5% випадках, а в неагресивній - у 37,5%, відповідно.

Оцінена також відповідь матерів на питання "*Що Ви робите, коли у дитини виникають спалахи дратівливості або вона сильно сердиться, злиться?*", де матері вступали в суперечку або кричали на неї (табл. 4).

Інформація, наведена в таблиці 4, свідчить, що в агресивній групі частка підлітків, матері яких часто вступа-

Таблиця 1. Розподіл підлітків у групах залежно від відповіді на питання "*Що Ви робите, коли у дитини виникають спалахи дратівливості або вона сильно сердиться, злиться?*" (n=202), абс. ч. (%).

Відповідь "Ігнорую, даю можливість викричатися"	Кількість дітей у групах				p
	агресивна (n=133)		неагресивна (n=69)		
Часто	9	(42,9)	12	(57,1)	0,063
Іноді	75	(68,8)	34	(31,2)	
Ніколи	49	(68,1)	23	(31,9)	

Таблиця 2. Розподіл підлітків у групах залежно від відповіді на питання "*Що Ви робите, коли у дитини виникають спалахи дратівливості або вона сильно сердиться, злиться?*" (n=196), абс. ч. (%).

Відповідь "Виганяю дитину"	Кількість дітей у групах				p
	агресивна (n=125)		неагресивна (n=71)		
Часто	5	(83,3)	1	(16,7)	0,042
Іноді	43	(75,4)	14	(24,6)	
Ніколи	77	(57,9)	56	(42,1)	

Таблиця 3. Розподіл підлітків у групах залежно від відповідей на питання "*Що Ви робите, коли у дитини виникають спалахи дратівливості або вона сильно сердиться, злиться?*" (n=235), абс. ч. (%).

Відповідь "Заспокоюю дитину"	Кількість дітей у групах				p
	агресивна (n=150)		неагресивна (n=85)		
Часто	77	(63,6)	44	(36,4)	0,994
Іноді	68	(64,2)	38	(35,8)	
Ніколи	5	(62,5)	3	(37,5)	

Таблиця 4. Розподіл підлітків у групах залежно від відповіді на питання "*Що Ви робите, коли у дитини виникають спалахи дратівливості або вона сильно сердиться, злиться?*" (n=216), абс. ч. (%).

Відповідь "Вступаю у "перепалку", кричу на неї"	Кількість дітей у групах				p
	агресивна (n=139)		неагресивна (n=77)		
Часто	28	(71,8)	11	(28,2)	0,016
Іноді	93	(67,9)	44	(32,1)	
Ніколи	18	(45,0)	22	(55,0)	

Таблиця 5. Розподіл підлітків у групах залежно від відповідей на питання "*Що Ви робите, коли у дитини виникають спалахи дратівливості або вона сильно сердиться, злиться?*" (n=190), абс. ч. (%).

Відповідь "Залишаю дитину на когось"	Кількість дітей у групах				p
	агресивна (n=122)		неагресивна (n=68)		
Часто	5	(100,0)	0	(0,0)	0,228
Іноді	21	(65,6)	11	(34,4)	
Ніколи	96	(62,7)	57	(37,3)	

Таблиця 6. Розподіл підлітків у групах залежно від відповідей на питання "*Що Ви робите, коли у дитини виникають спалахи дратівливості або вона сильно сердиться, злиться?*" (n=192), абс. ч. (%).

Відповідь "Погрожую дитині"	Кількість дітей у групах				p
	агресивна (n=125)		неагресивна (n=67)		
Часто	3	(75,0)	1	(25,0)	0,021
Іноді	48	(78,7)	13	(21,3)	
Ніколи	74	(58,3)	53	(41,7)	

Таблиця 7. Розподіл підлітків у групах залежно від відповіді на питання "*Що Ви робите, коли у дитини виникають спалахи дратівливості або вона сильно сердиться, злиться?*" (n=192), абс. ч. (%).

Відповідь "Шльопаю або б'ю"	Кількість дітей у групах				p
	агресивна (n=125)		неагресивна (n=67)		
Іноді	35	(81,4)	8	(18,6)	0,011
Ніколи	90	(60,4)	59	(39,6)	

ли в суперечку або кричали на дитину склала 71,8% на противагу 28,2% випадків серед підлітків з неагресивної групи; відповідь "ніколи" в агресивній групі зареєстрована у 45,0% випадках, а в неагресивній - у 55,0% випадків.

Підрахунок розподілу відповідей на питання "*Що Ви робите, коли у дитини виникають спалахи дратівливості або вона сильно сердиться, злиться?*", де варіантом відповіді обрано "залишали дитину на того, хто міг з нею впоратись" представлений в таблиці 5.

Так, в агресивній групі підлітків, яких матері іноді залишали на того, хто міг би з ними впоратись було 65,6%, на противагу майже двократному зниженню показника в неагресивній групі - 34,4% випадки; відповідь "ніколи" в агресивній групі мала місце у 62,7%, а в неагресивній у - 37,5% випадків. Через малу кількість матерів, котрі обирають саме цей спосіб заспокоїти дитину, виявлений зв'язок не має достатньої значущості.

Наступними були розраховані показники відповідей матерів на питання "*Що Ви робите, коли у дитини виникають спалахи дратівливості або вона сильно сердиться, злиться?*", де матері погрожували дитині (табл. 6).

Як свідчать дані із таблиці 6, серед агресивних підлітків визначено 75,0% тих, кому матері часто погрожували під час спалахів дратівливості на противагу 25,0% дітей з неагресивної групи; майже аналогічний розподіл виявився і для відповіді "іноді погрожую", що визначено у 78,7% проти 21,3% випадків серед неагресивних підлітків; відповідь "ніколи не погрожували" в агресивній групі зареєстровано у 58,3%, а в неагресивній групі - у 41,7% випадках, відповідно.

Була також проаналізована відповідь на питання "*Що Ви робите, коли у дитини виникають спалахи дратівливості або вона сильно сердиться, злиться?*", де матері б'ють дитину (табл. 7).

Як видно з таблиці 7, до агресивної групи підлітків, яких іноді били, входило 81,4% проти показника в 18,6% випадків у неагресивній групі; відповідь "ніколи не шльопаю або б'ю" в агресивній групі зареєстровано у 60,4% випадках, а в неагресивній - у 39,6%. Варто відзначити, що на це питання не було жодної відповіді "Часто".

На підставі отриманих результатів встановлено, що опитані матері були рідко обізнані з виховними методами, які мають позитивний вплив, і навпаки, використовували незаспокійливі методи, що негативно впливали на психоемоційний стан підлітків.

Висновки та перспективи подальших розробок

1. Аналіз методів виховання дитини, що використовуються при спробах "загасити" емоційні спалахи у підлітків показав, що серед досліджених методів заспокоєння дитини виявилися такі, що позитивно впливають на її загальний психоемоційний стан - як то дати викричатися (42,9% в агресивній групі та 57,1% в неагресивній групі); ті, які є нейтральними (не впливають), як, наприклад, заспокоєння та роз'яснення (63,6% та 36,4%, за групами, відповідно); так і такі, котрі справляють негативний вплив - виганяти дитину (83,3% та 16,7%, відповідно); вступати у "перепалку", кричати на неї (71,8% та 28,2%, відповідно); залишати дитину на когось (65,6% та 34,4% відповідно), погрожувати (75,0% і 25,0%, відповідно) дитині чи бити (81,4% та 18,6%, відповідно) її.

Дослідження взаємовідносин між матерями та підлітками під час психо-емоційних спалахів, пошук можливих тригерів агресивної поведінки в молодому віці є важливим завданням сучасних науковців, бо саме ці діти в майбутньому будуть вирішувати долю нашої країни.

Список посилань - References

[1] Aryev, R. O. (2010). Причини агресивної поведінки підлітків [Causes of aggressive behavior of adolescents]. *Педагогіка і психологія - Pedagogy and psychology,* 1, 94-100.

[2] Bandura, A., & Walters, R. (2000). *Подростковая агрессия [Teenage aggression].* М.: Апрель-Пресс: ЭКСМО-Пресс - Moscow: April-Press: EKSMO-Press.

[3] Barnes, S. E., Howell, K. H., Thurston, I. B., & Cohen, R. (2017). Children's attitudes toward aggression: associations with depression, aggression, and perceived maternal/peer responses to anger. *J. Child. Fam. Stud.,* 26, 748-758. DOI:10.1007/s10826-016-0612-5

[4] Bass, A., & Darkey, A. (2013). (2013). *Концепция агрессии/ враждебности: учебник [The concept of aggression / hostility: textbook].* Екатеринбург - Yekaterinburg.

[5] Belonozhko, A. V., & Levchenko, T. I. (2011). Формирование агрессивности в подростковом возрасте [Formation of aggressiveness in adolescence]. *Научные труды SWORLD - Scientific works of SWORLD*, 2, 51-54.

[6] Buttner, K. (1991). *Жить с агрессивными детьми [Live with aggressive children]*. Москва: Просвещение - Moscow: Enlightenment.

[7] Calvete, E., Gamez-Guadix, M., Orue, I., Gonzalez-Diez, Z., Lopez de Arroyabe, E., Sampedro, R., ... & Borrajo, E. (2013). Brief report: The adolescent child-to-parent aggression questionnaire: an examination of aggressions against parents in Spanish adolescents. *J. Adolesc.,* 36(6), 1077-1081. DOI: 10.1016/j.adolescence.2013.08.017

[8] Cheprakova, E. A. (2011). *Влияние стиля взаимодействия с родителями на агрессивное поведение подростков* (Дис. канд. пед. наук) [*The influence of the style of interaction with parents on the aggressive behavior of adolescents* (Dis. Candidate of Pedagogical Sciences)]. Москва, Московский городской психолого-педагогический университет - Moscow, Moscow City Psychological and Pedagogical University.

[9] Dumbleton, K. & Jones, L. (2009). Don't compromise with your teenagers. *Contact Lens Spectrum*, 24(2), 24.

[10] Egorova, U. G. (2012). *Особенности родительско-детских отношений в семьях подростков с отклоняющимся поведением [Features of parent-child relationships in families of adolescents with deviant behavior].* В: Актуальные проблемы воспитания и образования: сб. науч. статей [In: Actual problems of upbringing and education: collection of scientific. articles], 12, 27-36.

[11] Egorova, U. G. (2013). Взаимосвязь родительского отношения и конфликтности подростков [The relationship between parenting and adolescent conflict]. *Известия Самарского научного центра РАН - Bulletin of the Samara Scientific Center of the Russian Academy of Sciences,* 2(4), 964-968.

[12] Egorova, U. G. (2013). *Паттерны поведения детей как результат семейного воспитания [Children's behavior patterns as a result of family education].* В: Наука в высшей школе: проблемы интеграции и инновации, Материалы X междунар. (XIII Всеросс.) конф. (22-23 мая 2013) [In: Science in Higher Education: Problems of Integration and Innovation, Materials of the X Intern. (XIII All-Russian) conf. (May 22-23, 2013)]. Самара - Samara.

[13] Gaidamashko, I. A. (2009). Вплив стилів сімейного виховання на розвиток агресії підлітків [The influence of family upbringing styles on the development of adolescent aggression]. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Педагогіка. Соціальна робота - Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Pedagogy. Social work,* 16-17, 28-29.

[14] Gaidamashko, I. A. (2011). Помилки сімейного виховання як фактор виникнення агресивної поведінки підлітків [Mistakes of family upbringing as a factor in the emergence of aggressive behavior of adolescents]. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Педагогіка. Соціальна робота - Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Pedagogy. Social work,* 21, 38-40.

[15] Galich, G. O., Karpushkina, E. A., & Korchagina, L. N. (2010). Профилактика девиантного поведения детей и подростков [Prevention of deviant behavior in children and adolescents]. *Известия ПГПУ - Izvestia PSPU,* 20, 84-91.

[16] Gippenreiter, Yu. B. (2009). *Общаться с ребенком. Как? [Communicate with your child. How?].* М.: Сфера - M.: Sphere.

[17] Gippenreiter, Yu. B. (2009). *Продолжаем общаться с ребенком. И Так? [We continue to communicate with the child. So?].* M.: ACT - M.: AST.

[18] Istratova, O. N. (2004). Причины детской конфликтности в периоды возрастных кризисов [Causes of children's conflict during periods of age crises]. *Известия Южного фед. ун-та - Bulletin of the Southern Federal University,* 3, 226-230.

[19] Kholkovskaya, I. L. (2016). Взаємодія класного керівника з сім'єю у процесі профілактики девіантної поведінки підлітків [Interaction of the class teacher with the family in the process of prevention of deviant behavior of adolescents]. *Наукові записки Вінниц. держ. педаг. університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія - Scientific notes of Vinnytsia. state pedagogue. University. M. Kotsyubynsky. Series: Pedagogy and Psychology,* 45, 49-54. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ Nzvdpu_pp_2016_45_12

[20] Larsen, D., & Dehle, C. (2007). Rural adolescent aggression and parental emotional support. *Adolescence,* 42(165), 25-50.

[21] Margolin, G., & Baucom, B. (2014). Adolescents' aggression to parents: longitudinal links with parents' physical aggression. *J. Adolesc. Health*, 55(5). DOI: 10.1016/ j.jadohealth.2014.05.008

[22] Moiseeva, O. E. (2015). Агресія підлітків: причини виникнення та можливості психокорекції [Adolescent aggression: causes and possibilities of psychocorrection]. *Юридична психологія - Legal psychology,* 1, 139-148. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/urpp_2015_1_16

[23] Pillai, S. (2020). Anger management in teens: techniques and tips to try. Retrieved from https://www.momjunction.com/ articles/effective-tips-to-deal-with-anger-management-in-teenagers_0078390

[24] Ramsden, S. R., & Hubbard, J. A. (2002). Family expressiveness and parental emotion coaching: Their role in children's emotion regulation and aggression. *J. Abnormal. Child. Psychology,* 30(6), 657-667. https://doi.org/10.1023/A:1020819915881

[25] Shuncheva, O. V. (2016). Особенности проявления агрессивности в подростковом возрасте [Features of the manifestation of aggressiveness in adolescence]. *Инновационная наука - Innovative Science,* 2-4(14), 198-200.

[26] Smirnova, E. O., & Kholmogorova, V. M. (2010). *Конфликтные дети [Conflict children].* Москва - Moscow.

[27] Smyk, Yu. V. (2004). *Жестокость родительского воздействия как фактор агрессивного поведения подростков.* (Дис. канд. психол. наук) [*The cruelty of parental influence as a factor in the aggressive behavior of adolescents*. (Dis. cand. psychol. sciences)]. Иркутск - Irkutsk.

[28] Solomina, L. A. (2017). Влияние стиля семейного воспитания на агрессивное поведение детей [The influence of the style of family education on the aggressive behavior of children]. *Практическая психодиагностика - Practical psychodiagnostics,* 10, 108-114. DOI: 10.17238/issn1998-

5320.2017.30.108
[29] Tarasova, Ye. V. (2008). *Специфика проявлений агрессивности ребенка при различных типах детско-родительских отношений* (Дис. канд. психол. наук) [*Specificity of manifestations of aggressiveness of the child in different types of parent-child relationships* (Dis. cand. psychol.)]. Москва - Moscow.
[30] Volkova, E. M. (2011). Трудные дети и трудные родители [Difficult children and difficult parents]. *Психология - Psychology,* 8, 16-18.
[31] Zimeleva, Z. A. (2001). Агрессивное поведение подростков и личность родителей [Aggressive behavior of adolescents and the personality of parents]. *Психологическая наука и образования - Psychological Science and Education,* 4, 22-27.

THE FEATURES OF INTERACTION BETWEEN MOTHERS AND THEIR CHILDREN AGED 15-18 DURING PSYCHO-EMOTIONAL OUTBURSTS

Horban N., Bondarenko N., Lapikura O., Nedilko I.

Annotation. *The aim of the study is to analyze the influence of mother's reaction during psycho-emotional outbursts in children aged 15-18 on the development of adolescent aggression. The participants of the study were asked to answer the questions in the questionnaire called "The Questionnaire of Mothers of Teenagers Aged 15-18" which included a separate block of questions namely "What do you do when your child has outbursts of irritability or temper tantrums, when he/she gets extremely angry? Subsequently, the participants' substantive responses were selected and analyzed. The study covered 864 adolescents aged 15-18 (425 people - a group of aggressive adolescents, 439 respondents - a group of non-aggressive teenagers). The analysis considered the difference in distribution between aggressive and non-aggressive groups when exposed to certain factors. Information base - international program ELSPAC - Ukrainian fragment "Family and Children of Ukraine". Statistical processing of information - Microsoft Office 2003, 2010, "IBM SPSS Statistics 20.0", "Microsoft Office Excel 2010". The difference was determined at p<0.05. The analysis of the methods for raising a child used in an attempt to "quench" emotional outbursts in adolescents showed that among the studied methods of calming down a child were identified those methods that had a positive effect on his psycho-emotional state i.e. allowing him/her to cry (42.9% in the aggressive group and 57.1% in the non-aggressive group); neutral methods, for example, comforting with talking (63.6% and 36.4% by groups, respectively), and methods that had a negative impact i.e. forcing a child to go away (83.3% and 16.7%, respectively); getting into a war of words, shouting at him (71.8% and 28.2%, respectively); leaving a child with someone (65.6% and 34.4%, respectively), threatening a child (75.0% and 25.0%, respectively) or beating him/her (81.4% and 18.6%, respectively). Thus, the study found that the interviewed mothers rarely used parenting methods that have a positive effect, and vice versa, they used approaches that did not have a calming effect, which negatively influenced the psycho-emotional state of adolescents.*

Keywords: *adolescents; psycho-emotional state; mothers; aggression; interaction.*